

Grobišča na Štajerskem

Ivo Žajdela

Janez Črnež je eden redkih Slovencev, ki je zbiral podatke o grobiščih poveljnih pomorov pri nas. Uspelo mu je zbrati veliko gradiva. nekaj tega je pred leti objavil v *Demokraciji*. Zdaj je izšla njegova knjiga *Grobišča na Štajerskem*.

Pred nekaj več kot desetimi leti, leta 1997, sem Janezu Črnežu iz Celja napisal pismo. Povod zanj je bil njegov govor na Teharjah, iz katerega se je videlo, da o poveljnih zločinih na območju Teharij in Celja veliko ve, vzrok pa podoben: do takrat je namreč napisal nekaj krajših pregledov množičnih grobišč poveljnih pomorov na Celjskem.

Iz pogovorov z njim se je videlo, da ve o poveljnih pomorih na Celjskem veliko več od tega, kar je zapisal. Zato sem ga s pismom pozval in vzpodbudil, naj se loti podrobnejšega pisanja o vsem, kar ve o komunističnih grozodejstvih na Celjskem. Poudaril sem, naj se pri pisanju ne obremenjuje z zgodovinopisnim pristopom, ampak naj piše v neke vrste spo-

minopisni obliki, v kateri bo lahko napisal tudi vse tisto, kar je sicer slišal, pa ni preverjeno.

Knjiga o skrivnostih Nekaj časa ni bilo odziva. Potem pa me je 28. decembra 2002, natanko pet let po mojem pismu, prenetil s prvim besedilom, ki je bilo objavljeno v reviji *Demokracija*, 16. januarja 2003, pod naslovom

Skrivnost Pečovnika. Še pred njegovo objavo mi je poslal novo besedilo, ki ga je naslovil *Stranice, idilična vas!*, v *Demokraciji* pa je bilo objavljeno 10. aprila pod naslovom *Skrivnost Stranic*. 1. maja je bil objavljen že tretji prispevek *Skrivnosti na Legnu*.

Vsi trije prispevki so bili objavljeni z naslovi, ki so vsebovali besedo skrivnost, kar je naključ-

no in govori o tem, da je Janez Črnež takrat s temi prispevki v resnici razkrival velike skrivnosti. Njegova besedila so se brala kot zgodbe, ki niso od tega sveta. Bralcu se je ob branju lahko zdelo, da kakšni deli teh zgodb niso resnični, da so z govorico dobili celo domišljijski zven. Črneževe zgodbe so v nekaterih delih res nenavadne, vendar je skozi njihovo celoto, ki jo imamo zdaj v knjigi, jasno razvidno, da so resnične. Še huje, Janez Črnež se je v teh besedilih zaradi oddaljenosti dogodkov, zaradi izginotja mnogih prič in zaradi strahu tistih redkih pričevalcev poveljne komunistično revolucionarne morije samo dotaknil. Samo dotaknil. Ti skromni zapiski se neizmerne morije samo dotaknejo. Kljub skromnosti so

Strašnih pomorov leta 1945 seveda ni izvajal Josip Broz Tito, prišel pa je 1. junija 1945 v Celje pogledat, kako njegova komunistična vojska uničuje svoje nasprotnike.

seveda nadvse dragoceni, saj so eni redkih, ki jih imamo, njihov avtor pa je edini človek na Celjskem, ki jih je zbiral in zapisal. Prav tega sem se decembra 1997, ko sem mu napisal pismo, zelo jasno zavedal. Če se ne bo lotil pisanja o vsem, kar ve, potem se lahko zgodi, da bo šlo skupaj z njim v večno pozabo še to, kar ve, kar je skozi dolga leta skrbno zbiral – to, kar je zdaj zbrano v knjigi *Grobišča na Štajerskem*.

»Problemi« s kostmi Nobena drugega na Celjskem ni, ki bi zbiral podatke o poveljnih pomorih na tem območju. Janez Črnež je svojevrstna izjema – izjemen človek torej. Mesto Celje sicer ima raziskovalne in kulturne ustanove, ki bi morale skrbeti za raziskavo tudi tega dela zgodovine svojega mesta. V Celju sta poleg Zgodovinskega arhiva kar dve muzejski ustanovi, Pokrajinski muzej in Muzej novejša zgodovine, pri čemer bi predvsem slednji moral skrbno zbirati in preučevati gradivo o poveljni moriji v Celju. Tudi zato, ker je območje Celja tako rekoč prekrito z množičnimi grobišči. Verjetno bi tudi širše, celo na območju celotne Evrope težko našli kraj, kjer je bilo v nekem trenutku umorjenih toliko ljudi. Mesto je tako rekoč preprejeno z grobišči, in ker se je moralo širiti na vse strani, proti vzhodu, severu in zahodu, so v preteklosti graditelji stavb, komunalnih in drugih naprav nujno naleteli na izkopane kosti. V času komunizma so vse te najdbe skrbno prikrili. Ni znano, kaj so z izkopanimi posmrtnimi ostanki ljudi počeli: ali so jih zakopali kje drugje (v knjigi se vidi, da so nekaj posmrtnih ostankov zakopali na celjskem pokopališču), ali so jih vozili zakopavat na neznane

kraje (domnevno vsaj v tretjo cinkarniško pregrado Za travnikom), ali so jih celo skurili.

Zarota molka Zarota molka je velika. Tako kot v širšem slovenskem merilu je podobno tudi na Celjskem. Tudi tam so Janezu Črnežu o tem večinoma pripovedovali bližnji sosedi dogajanja, od neposredno vpletenih pa komaj kakšen. Od vodilnih seveda nihče. Tako je tudi na slovenski ravni: Zdenko Zavadlav in mor-

da še kdo, potem pa nihče več. Ne Ivan Maček - Matija, ko je še živel, ne Zdenka Kidrič, ne Mitja Ribičič, ne Bojan Polak - Stjenka. Slednja dva, prvi je bil leta 1945 visok funkcionar Ozne, ki je poveljne množične pomore izvajala, drugi pa komandant Knoja, ki je pri pobojih sodeloval, sta pred parlamentarnimi komisijami izjavljala, da za poboje sploh nista vedela. Kvečjemu to, da jih je izvajala »jugoslovanska armada«. Ne »ne spomnim se«, kot smo ▶

gorenjska televizija
www.gtv.si

Komunistično uničevalno taborišče Teharje iz leta 1945 so po vojni prekrivali z odplakami iz Cinkarne.

► poslušali od akterjev pobojev, ampak zakrknjen molk storilcev, ki so se nenadoma zbal za svoje mirno, privilegirano in neoma-deževano življenje. Tudi zato je knjiga dragocena, ker je redka, če ne celo edina taka knjiga na Slovenskem doslej. Glede na pomanjkanje primarnega zgodovinskega gradiva o povojnih pomorih na Celjskem so v knjigi

objavljena pričevanja mnogih, ki so do izida knjige že umrli, edini dokument časa, ki je Celje za vedno zaznamoval.

Okrnjeni spomenik Knjiga izhaja z letnico 2009. To je skoraj dvajset let po tem, ko smo v Sloveniji znova uvedli demokracijo in ko smo začeli hoditi na Teharje, kjer smo se spominjali

ljudi, ki so tam trpeli. Na kraju nekdanjega komunističnega koncentracijskega taborišča na Teharjah je država sicer postavila veličasten spomenik z lepim spominskim parkom, vendar je spomenik pomanjkljiv v bistvenem. Kljub zelo lepim citatom iz *Svetega pisma*, ki so izpisani na raznih delih spominskih objektov, ni nikjer niti z besedico omenjeno, čemu je ta spominski park posvečen: kaj se je tam dogajalo, kdo so bili žrtve in kdo storilci tamkajšnjih zločinov. Nič od tega, kar je dovolj zgovorno, v kakšnem miselnem ozračju živi Celje skupaj s Slovenijo.

Igrišče nad grobiščem O storilcih genocidnih dejanj na Celjskem in o desetletjih njihovega vladanja temu prostoru najboljši pripoveduje območje nekdanjega teharskega taborišča, ki so ga oblastniki pred desetletji določili za industrijsko in socialistično kloako Celja. Najprej so zajezili dolinico severno pod teharsko cerkvijo sv. Ane in

neposredno ob nekdanjem taborišču ter vanjo napeljali cevi iz Cinkarne, ki je tam – neposredno na grobišča – odlagala sadro. Potem so na drugi strani nekdanjega taborišča, v vzhodni dolinici, določili prostor za smetišče. Kasneje so nad prvo, zapolnjeno pregrado zgradili drugo, mnogo večjo, tako da se danes nad Spominskim parkom Teharje dvigata dve umetni vzpetini. Velik jez s cinkarniškim odpadki in umetni grič celjskega smetišča. Črnej omenja, da so tudi pod smetiščem grobišča. Obe območji teharskih grobišč, zahodno in vzhodno, so celjski oblastniki, neposredni dediči tamkajšnjega genocida, prekrili z desetlinami metrov industrijskih in komunalnih odpadkov. Pa jim to še ni bilo dovolj, njihovi otroci in vnuki so si v neposredni bližini spominskega parka uredili igrišče za golf in stezo za motokros. Igrišče za golf je skoraj tik nad glavnim teharskim grobiščem. Na območju nekdanjega teharskega uničevalnega taborišča

Zaupanje

Karitas ✱

Spoštovani!

Pred vami so življenjske preizkušnje družin, ki potrebujejo podporo in pomoč. Verjamemo, da nam bo skupaj z vami uspelo njihovo življenje premakniti na bolje.

»Pomoč potrebuje družina iz Slovenske Istre, ki živi v skromnih razmerah. Zakonca se soočata z večjimi zdravstvenimi težavami. Z njima živi še babica, ki je prav tako onemogla. Preživljajo se z invalidsko pokojnino in minimalno plačo moža, ki je zaposlen le za polovični delovni čas. Družina prosi za pomoč pri popravilu strehe, ki je v zelo slabem stanju in je nevarna za bivanje. Del stroškov bodo zmogli sami. Potrebovali bi še 1.500 EUR za dokončanje del. Spoštovani bralci tednika Demokracija, na vas se obračamo s prošnjo, da jim skupaj pomagamo. Hvala!«

Slovenska Karitas, Kristanova ulica 1, 1000 Ljubljana, TRR: 02140-0015556761, Sklik: 00 500904, Namen: zaupanje. Informacije: 01/300 59 60 ali www.karitas.si/zaupanje

Na kraju teharskega taborišča so postavili lep spomenik, ki pa ima bistveno napako: nikjer ne piše, kdo so bili žrtve v taborišču in kdo njihovi krvniki.

imamo tako dva spomenika: veličastnega, spominskega, in temnega, pohlepnega.

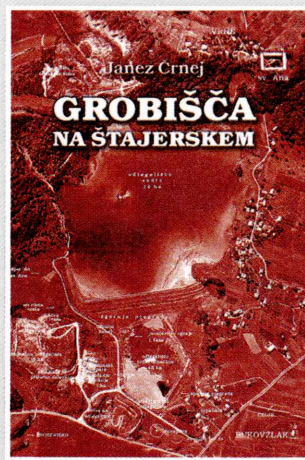
Grobišča na Celjskem Čeprav je Slovenija prepredena z množičnimi grobišči iz leta 1945, jih nikjer ni toliko kot na območju Celja. Razloga sta dva. Skozi Celje se je po koncu vojne z juga države valila velika množica beguncev, vojakov in civilistov. Po vojni je bilo na Teharjah pri Celju najhujše komunistično koncentracijsko taborišče v Sloveniji. Janez Črnej se v knjigi dotika mnogih tem. V ospredju so množična grobišča okoli Celja, pričevanja o pomorih in omenbe kasnejših težav pri odkrivanju posmrtnih ostankov. Prav tako varstvo okolja, kjer je v ospredju orjaški kompleks Cinkarne ter nadvse žgoča problematika onesnaževanja zraka in zemlje.

Štajerska morišča Dotika se skrivnostnega rudnika Pečovnik, ki leži južno od znamenitega celjskega gradu, in je danes zaprt ter zakopan. Piše o pomoru mladoletnikov v Dolini zvončkov za Grižami, o grobiščih na območju Vojnika in v Stranicah. Omenja tudi mnoga druga grobišča, nekatera splošno znana, mnoga pa so v njegovem pisanju prvič omenjena in le slutimo lahko, kaj vse se za tem skriva. Segi v Šaleško dolino, v

Mislinjsko dolino, vse do znamenite Poljane tik pred avstrijsko mejo in prav tako znamenitega Pliberka, kjer so Angleži preprečili hrvaškim beguncem, da bi zapustili Jugoslavijo, s čimer so jih prepustili na milost in nemilost Titovim partizanom, ti pa so jih potem povečini pomorili – številke gredo v desetstisoče in celo v stotisoče. Omenja Tezno pri Mariboru, kjer je morda največje posamično grobišče v Sloveniji, skrita grobišča v Radečah, Krškem, na Kozjanskem, pri Šentjurju, če omenimo le tiste kraje, za katere mu je uspelo zbrati nekaj več podatkov.

Zakaj »talci«? Dotaknil se je tudi medvojnih partizanskih umorov na območju Gornjega Grada. Pretresljiva je zgodba o partizanskem umoru Dragice Šibanc iz Belega Potoka pri Frankolovem. Svojevrstno je njegovo razmišljanje o t. i. osvoboditvi zapornikov iz celjskega zaporu Stari pisker, o atentatu na visokega nemškega častnika Antona Dorfmeistra in posledično obešenju stotih »talcev« (v resnici žrtev povračilnih ukrepov) pri Stranicah. Tu si je privoščil drzna sklepanja, in glede na to, kaj vse so počeli komunisti med vojno v Sloveniji, ne bi bilo prav nič čudno, če bi se kdaj izkazalo, da je njegovo razmišljanje pravilno. Če že ni docela pravilno, pa vsekakor odpira nekatere dileme, ki so povezane s Stranicami in Starim piskrom.

Otroci s Petrička Janez Črnej je tesno povezan tudi s t. i. otroki s Petrička, z otroki, ki so jih parti-

Knjige Janeza Črneja
Grobišča na Štajerskem
ni v prosti prodaji
(njena cena je 22 evrov).
Naročite jo lahko na naslovu:
Arnšek, Štihoa 2,
1000 Ljubljana.

zani odvzeli staršem na Teharjah in drugod, jih zaprli pri Petričku in jih tam vzgajali v »nove ljudi«. O njih je napisal eno poglavje v tej knjigi. Objavljen je tudi polemičen zapis o teharskem taborišču in grobiščih na Celjskem, saj ni mogel skriti bolečine zaradi obnašanja zgodovinarjev, ki jih zanimajo mnoge manj pomembne teme, tej veliki temi slovenske polpretekle zgodovine pa se krčevito izogibajo. Ker je povezan tudi z nekaterimi drugimi ljudmi, ki so se ukvarjali z zamolčanimi grobišči, je na koncu objavljeno besedilo *Zasavskohrastniške morije* oziroma *Sporočilo iz stoterih grobov*. Besedilo je napisal pokojni Vili Maurer iz Hrastnika. Ker je v njem precej podatkov, ki jih ni nikjer drugje, jih bo treba pre-

veriti, do takrat pa, vsaj nekatere med njimi, jemati s pridržkom. Kljub problematičnosti so v knjigi objavljeni, zato naj bodo predmet spraševanj in raziskovanj.

Skrivanje zločinov Iz celote zapisanega v Črnejevi knjigi izhaja temeljno spoznanje: velika večina nekdanjih dogodkov, omenjenih v knjigi, ostaja skrita. Še leta 1996, ko sta bili na celjskem Golovcu odkriti dve množični grobišči, so ju pravosodni organi in policija obravnavali kot eksces. Grobišče pri Klukcu je bilo sicer izkopano, saj je šlo »le« za 32 posmrtnih ostankov, drugo grobišče, nekdanji protitankovski jarek, na katerem stoji tudi Osnovna šola Frana Roša na Golovcu, pa so pustili »pri miru«, saj niso vedeli, kam s tolikimi posmrtnimi ostanki – domnevno naj bi bilo v tem protitankovskem jarku od štiri do pet tisoč žrtev. Pa ne le zato, z odkopom in preiskavo bi se pred slovensko javnostjo razkrila moreča resnica in strahotna razsežnost povojnih pomorov. Ta problem je bil odprt daljnjega leta 1997. Zdaj pa smo leta 2009 in Slovenija še vedno ne ve, kam s tolikimi posmrtnimi ostanki. To pomeni, da je bilo na področju odkrivanja in urejanja prikritih grobišč povojnih pomorov v skoraj dveh desetletjih demokracije narejenega zelo malo.

Bomo videli, kako bodo politiki poskušali prikriti nedavno odkritje grobišča v Barbarinem rovu rudnika Huda jama pri Laškem.

Knjiga Janeza Črneja *Grobišča na Štajerskem* je bogato opremljena s fotografijami. **D**